

ЗА ЈУПАНЧИЋЕВ РОБЕНДАН

[Добро ће можда бити да се овако почне. Песник Јупанчић стално другује са Шекспиром. То је знак да је увек тражио велику снагу у уметности. Снага у уметности, то су крајности, суштиншћу и дисциплином заузете крајности. Шекспир је сама крајност. Ако, усред драме, унесе лирику, ^иида је то плод екстремне маште; лирика која иде или у онај дивни поетски апсурд од којег се граде бајке и дечја поезија, или на супротном крају, епиграм с манузама ^ии сатира с бичем. Ако је драматика, проблем је поставио чист интелект, а живот око проблема је страст и емоција. ~~Живот~~ живот и судбина стежу песнице; у човеку што би рекао Јупанчић, ми је ч
ршић кајало мис, а око једног и другог пригодне сузе жења, лудачке капе мушкерце.

[Уосталом, и без овога увода се зна да је Јупанчић поет који језди, и зауздва крајности; зна се да је бујан и крилат у глави, у срцу, на раменима; зна се да његова драга реч плех значи: и нечујан ход мрака, и зубе мрежа, и појаму ветре. И заичај Јупанчићев је крајност. Словеније, слично црној гори, има много стења и мало људи; мучан мали свет, а скоро да нема међу њима сељака, окружени чудима природе, савршеним облицима, као да живе у свету остварених идеја. Тела под таквим околностима осећају стално извесну глад, а дух се замоси, жење постају поетске, говор елоквентан. Велике планине, мајумна села; мали језик, велики песник.

[Нагом свој да тражи, као битно, снагу у уметности, исписао је Јупанчић прости^о, али скоро епистемолошки:

Kamot gnala je sila življenja in sveta namir

Живот, да није исто што и животне страсти, осећа се у том стиху јасно и одмах: израз је тачан поетски и филозофски. Животне страсти — реч страст,

састављен од самих растенака. — а ако Дупачић каже тризнамну еротичну реч, онда је песма оваква. Њесећи облачићи, изјутра, лаки, ведрни. — да нисте можда с драгема спевали? — Ни-дај-бог! Са оцем океаном су се целу моћ веселили, глог пили, пујани се по морским таласима ваљали, барке и лађине испреметали, морнари су клели и псовали... Ето, на другом ~~ду~~ крају Дупачићева машта. Једаред: проблеми врели, сублимини, горки. Зетим, поетски епсурд који води у најпоетскије, у бајку и дечју поезију. Са таквом маштом, Дупачић је и посе-
јао по својим збиркама за одрасле песме које се надвирују над руб бајке и дечје душе. Зимске. Сви небесни ткачи ткају... сви небесни млинови мељу и брашно прасипају... све небесне дулашке пиште, а углови и димњаци вриште, и сламке са стреха играју у ваздуху, и тако чини и нечији тањак огртач:

~~Ко има два
нек један ми да!~~

Ко има два,
нек један ми да!
Ако не — све од почетка д песме
не ваља.

дечја? За одрасле? Оскар Вајлд је писао о цичи зими и снегу у шуми. — Вране, резигниране, разговарају: — Старе година умрле, огриули су је у бео покров. — Гугутке, сиренуте али романтичне: — Нова година се улаже, обукли су јој белу невестинску хаљину. — Курјек, гладан: Влада је крива за ту скандалозну хладноћу; и ако ми не верујете, појешћу вас. — И тај текст стоји у књизи за одрасле.. То су они моћни писци и песници који крајности носе, и могу: Дикенс, Андерсен, Крилов... Ту је и Дупачић, песник тамно озбиљне, јаке симфониске поеме Дума и песник цицибана, и песме о пестиру чичи-Самоногу, којем ће, ко-
га да озрасте, чим трава порасте. Један наш мушкерчић се смејао: — Није истина! Други је трепавицама сузе гонио: Зашто није истина? — За децу? За одрасле? Снажна поезија спаја крајности.

[Снажна поезија ~~је~~ увек ^и револуционарна. А револуционарна уметност је увек оријентована, на револуционарно-патриотској својој

застави Јупичић је носио ориентациони натпис: Naša beseda. Тако се зове и једна збирка његових песама, драгоцених песнички, историски и језички, у којој оправдава револуцију и здравље народа кроз чула, моћем развијен језик, оправдава и добар споразум човечанства кроз моћну реч. Како је то велике и топле мисао! Моћна реч, права реч, реч која као муње иде у мозак и душу — шта друго имемо ми, мислена бића, шта нам друго и треба. Реч, логос, чудо човечанства да се са тридесетак слова напишу триста хиљада разних књига, и каже све; и да се узajemно читају и разумеју људи свих народа — али да кроз речи и због речи и због народа. Језик је ватра, језик је змија — каже стара јеврејска књига, Стари завет. Древни јеврејски рабин Јоханан — да није склопио с Римљанима засебан мир, и пустио језик народа низ воду, културе и цивилизација старих Јевреје имала би другу судбину. Тарде многи дашњаци мислиоци: да је због неадекватности израза дошло до метафизичких заплета и даљина. „Абсепеда“ — то је реч која у Јупичићевим хуманистичким поемама има важило место и задатак.

*Alfa in Omega! Beseda! Bojna moč,
ki stari kao si ločila v dan in noč;
skrinostno trojno isekama vsodilj
vdrinjejo svet in smet in zadnji silj.*

Али не само са патристским и револуционарним песмама, са целим блоком своје најбоље поезије Јупичић је велики савршено ориентован уметник. Ориентован по песничкој конституицији, и у свом песничком позиву. На конституицији, као печат, стоји формула песникава. Као у сваком раду, тако у поезији, која је ^{јача} задатак — што је год снага, све у активизацију за високе норме живота. Ни хиперестезија, ни хиперестетика, него интензитет, снага. И уметност савлађује задатке снагом! Слабост треба дочекати зубима и кандама. За крило има Јупичић три израза: то је симбол за снагу, узлетања кроз мисао и дело, сталне узвишавања. Бодлер је моћан песник, али је написао само једну песму *Elevation*. Код Јупичића циклус расте као ланац његових племиња: виши, па још виши врх ~~моћ~~ историје и лепоте. *Sursum corda!* Тај је тон Јупичића.

Лик неправилан али медицејски; мах јужачки; напор и упор бенедиктински.

Kaj me, življenja, kaj! ~~prosim vas~~ навала, па уздржанost; Брутално јака реч; ~~бритка~~ бритка фраза сева и пева, као челик; умиљат говор птица и пчела. Сила ~~жизне~~ живота, и религиозни стоицизам. Идентичан својој земљи и земљану у крви и кисти, светски елегантан у израђеном уметничком маниру. Уме ли боље по-
чети песму, уме ли је боље завршити!

Таква је формула песника; а каква је функција не-
гове поезије? Је Јупанчићев темперамент и вољу, она поставка о узроцима и
послединама у свима појавама, хладна је, недовољно жива и снажна, нереволуционарна. Место узрок и последице, песник каже: изазивање ~~мо~~ и одговор
на њ. Функција поезије дакле није никаква имитација, ничега имитација, ~~него~~
него је племенита провокација и мајсторска елоквенција. Мисао, аутономни
продукт разума, има да се ~~савладати~~ савладати у живо биће, ~~борба~~ борења

u misel ^{se} tajna je v ptico podnebo vtelesila,

а та птица је орао, а крила су вихри. А крила и вихри су песничке реч, ~~реч~~
реч од мозга и живца, у стилу такорећи чулине лепоте. Запамтања песника ~~теку~~
теку као река; интелектуална искуства су велика — али израз, страшен или
бојан, мора бити права реч, снажна реч. Сваки стих има мисловну страну; ~~оде~~
како ~~свака~~ свака песма интелектуални концепт; и концепт се чува од метафизич-
ке, али језички израз понекад оде и тамо, куша моћ своју и тамо. Треба про-
учити Јупанчићеве преводне и препеве Шекспира. Функција поезије је ~~напомена~~
племенито и јуначко изазивање, па и Шекспиру, па и свему. Zeno in smelo чак
и песма песни гледа у очи. А "сае пева: корак, ритам ремена, железнице, ~~жизне~~
жизне које volijo glas zapada k nam istoka. А песник припева уз идеје које му, од
времена електричне снаге, "изнад главе јуре"... то је, ако се не варамо,
~~жизне~~ preskubum mentis; то је, не варамо се, поезија у бујној функцији.

Екстремна је у Јупанчићу снага језика, ~~мисли~~
мисли и лепоте елоквенције. Нарезано. Без елоквенције нема литературе —
нема ни револуције! — али су степени моћи и лепоте многи. Фраза

Жупанчићева — свеједно да ли је од једног стиха или од пет стихова — академски је правилно развијена у смислу синтаксичком, чак и граматичком. Задовољство је погледати слог Жупанчићевих строфа: ни елизије, ни контрахирања, ни много помоћних интерпункционих знакова, свега овде онде акценат, као птичица над стихом. Реченица лежи у кадупу метрике чисто и савршено, и чита се и прима непосредно увијуга у душу читаоца глатко као да је и тамо њим метрички кадуп чека. Али та академски изграђена реченица, стилем својим, ^{одмах} свошпштава ону емотивну позадину у којој је поетска мисао прокијала; а затим хроматич^{ки} буја и ~~боја~~ обојава се, и завршава акордом у којем цела песма бруји. Фигура која се додаје као орнамент, у Жупанчић једва и познаје. Сликовитост код њега долази од мисловне или емотивне трансформације појмова, ситуација, односа. Трансформације ј^их једаред трансформира силе речи. Речи, Жупанчић ^{ак}превија, продужује, ~~и~~ појачава, тачка — а академска строгост у смислу јасноће, лепота у смислу фонетске вредности мирно знају, мирно чекају да се саме себи задише. У замосу и нервној зепетости Жупанчић формално роди реч, или је дозове из незнани области. Његова реч „плахутање“ додирује читаоцу вид, слух, мозак, и коју истовремено. „Наклемне Жупанчићевих рима, као готове арије, неће да нам напусти меморију, ^{само} ~~мако~~ мало музикалном читалац одмах натписује ноте:

Ali je jata vetrov
 Zla preko dragih ljubov
 zapuštenih?
 Ali iz delfnih samot
 gršila je pesem svet
 zaslašenih?

Фигуре којима се Жупанчић много служи, многобројне су: оно што стваралачку оорбу и кризу држи до краја: вихор-буре и крило. То више и нису фигуре, него ознаке како у песнику егзистује поезија. Узме ли Жупанчић перо у руке само да се потпише, нешто од ветра ^у крила већ је на послу. Потпис Жупанчићев чита се кабалистички, чита се геометриски, најзад, чује се. Он каже: Ветар ~~се~~ се дигео! устај и ти! Зачудо, многи мајстори језика у песништву

не могу оза фонетике вихра ~~и~~ ^и разпетог маха крила ни гово-
рити, ни визијски видети. Шеди, у Оди западног ^{Бетару (Свету)} ~~не~~ ветру: О помани
душе, буди ти мој дух! буди ти ја! Мол Валери, у поеми Морнарска гробље,
дoвршава песму: Ветар се диже! Треба покушати да живим!

[Језик, језичко стваралаштво Жупанчићево то је рево-
луција његова моћног ~~и~~ унутрашњег живота. То је ~~метаморфоза~~ метаморфоза њего-
ве љубави према родној земљи и човеку на кој и језику у човеку, и слободи
у њима тројима. Блоквенција Жупанчићева ^{моја је} ~~силу~~ ^{силу} живота у њему. Пише језиком
стеновитим, језиком дребастежих ~~тених~~ ^{тених} границих, веја словеначких, које нас
Србе потсећају ~~на~~ ^{на} веје, на нешто татко ~~мекно~~ ^{мекно}, провидно, што скену-
ће и превија се као петелке лишћа на тополи. Писао је Жупанчић песме
и којима је ~~та~~ родна ~~реч~~ ^{реч} била логос, сила духа која дом шири у ~~дом~~
домовину, мелу домовину у свет, и у пантеистичке димензије без међа. Бло-
венци раде у Америци под земљом, леже у гробовима у Хамбургу, ишли су у оој
под разним застанема за море своје, за мора света, ради споразума истока и
запада.

Кје, домовина, си? Али на пољих тат?
Ше под Тисломом, оком Казанак?
Али по плуваћих си, али по водничких?
Та? Речко мора? Или ни ти меја?...

Исток запада добро јатко Кејсе
од хазје вјеру...

То је језик патриотске и светско-похити^{1/}ке меланхолије. А ево језик ~~не~~ за
оне свакидешње миле меланхилијце које људи, на жалост, само очима и ушима
запећају — ако и толико:

Ува тонка, ова мина
је хазја вјеру,
да видим занаде олози нго...

Голубица зинска ноз
свела нила је хазја вјеру,
око око јавотиса,
пана ми на нато сазла.

А све то танко и тихо и плахо — све се та меланхолијна хермонија претвара
у љубав, а љубав у, како кад, у одбрану или у напад. Реч Жупанчићева досија

зубе; по једна упорна и поносита реч је као лављи реп којим поносито гњене снага бије по земљи и бразде цепа. У сиромашној земљи, под окружним околностима, на том језику, глад јаше човека.

[Британски песник А. Свинбери, један од мајстора језика, написао је: да речи, кад уђу у стих, озлеђују, причињају бол. То је тачно за сваку велику елоквенцију: победна реч науке; поента у прози под коју је легло сто и две стотине страних српског текста; ~~најзад~~ најзад стих све то може да продира у прси као метци, и као метци који се тек у грудима западе. Стих — да се вратимо Свинберну — ~~мало~~ ^{мало} мелодију сликова која већ, чисто фонетички, има нешто од болних лamentsација. Али стих има, затим, мелодију које се не чује, има потмуло откуцавање ритма; ~~које~~ ^{та} се при-ма душом, или срцем које се при сваком ритму нечега боји. Декако, стоји ~~које~~ све то ако је уметност јака! Код Свинберна — у Атланти у Калидону — стихови величанствени, врло сродни Шегашевима, који је такође високом елоквенцијом ~~који~~ ^{који} опевао закон човекова страдања. Или Јупанчићеве стихови, у поеми Думе рецимо, од стиха: Дођо сам по земљи нештој и пио њене прелести, па у вис, у вис, и најзад, што би рекао ~~Свинбери~~ ^{Свинбери}, до снаге која ~~не~~ ^{не} нема руке да удари, до стиха: Дођо сам по земљи нештој и пио њене болести. Да, јака уметност, крајносно јак израз појачава стварност. Глад јаше човека — која стварност, која озлеђа души и поносу човекову!

*Kdor vrata ima, obrni ključ,
zapi klavir, upišaš list —
Boj čuvaj, hodi vaje:
glad jase, jase, jase!*

*tu, gde, mi sedi in ma pale,
in jase, jase...*

Хај, како ~~уме~~ ~~тај~~ ~~јак~~ ~~тај~~ ~~јак~~ тај Јупанчић казати да „душа моћу говори из сунца“ да је велика ~~која~~ ^{која} човекова чеља да га поштена руке потапше по рамену; како уме скресати укор и руг, као његов сељак коме је добра псовка ^{ко} ~~ко~~ вино за уши. Каже Јупанчић на једном месту да је словенски ~~песник~~ ^{песник} песник, и мисли на словенију. А где је језик који није српски,

напорима да се то могне учинити, зашто га пресеца смрт? Но, тај човек који ни
 ни месец над зобатом своје куће не може да узнемири, и који се сваки дан
 боји смрти — створио је у себи оно су ~~м~~чим се редо иде у смрт: понос, ју-
 наштво, племениту борбу и рад. Створио је поетско остварење себе, створио
 врсту бесмртног остварења себе. Није ли Аристотел, пошто је утврдио да ~~човек~~
 човек није бесмртан по природи, није ли написао: Да се човек мора трудити
 да буде што је више могућно бесмртан. Снаст борбе, снаст уметничке лепоте,
 то, ни по Библији, ни по иједној јереси није човеку дао ниједан бог, то је
 човек сам у себи створитељски створио... Ето религиозност у стоичком ставу!
 А моли ~~тва~~? Има ~~м~~ молитва. Његош је молио, покорно и стоички: Проведри ми
више Горе Црне! Ренан је написао молитву хришћанина пред Акрополем. Јупан-
 чић испевао молитву Јужних Словена над морем, тада још туђим ~~Кварнером~~. —
 Море је лепше, море је старије, море је моћније од Светог крижа!... закон мора
је закон мира и закон боја... твој закон је твоја воља!... Porodiljem te, velika volja!
 Из таквог става према свемиру и Богу — луче ти! луча ми! — изрекао је Његош
 своју догму: ...нешто Твоје да у мене сјаје... А Јупанчић написао песму о
 ставу који смо горе истакли. Прво, песник стаје према свемиру као туђин пре-
 ма туђину, као ја и ти. Па сјиде, ђашто је устварио свет, [какав термин] ство
је према њему као ја и ја, у огледалу видео себе. Дакле, за тренутак, свемир
 и човек заједно носе вечност и блаженство... Та религиозна стоа учинила је
 да овај песник са много-много жице, смрт пеза само као сметају у борби, као
 прекид борбе. И зато, Уосле свих искустава, рачуна, и споразума, Јупанчић ста-
 је према проклетом свету као што стаје и према проклетом ~~човеку~~ човеку: Љи-
bimo ta prokleti svet!

7 У крају, да се нашалимо. Зар мало дивног поетског хумора
 примисмо од Јупанчића! Зашто једном нечудновестији песник на свету Паскал,
 ово: Ова несрећна људи долази од једне околиности: што човек не уме остати
на миру у себи. Уперено је то, оно добро разумемо, против људских страсти.

~~Али ренан, хришћанин, као и библија, не може да се насмехује~~

Али, рекли бисмо, ту своју мисао није Паскал рекао са срећном елоквенцијом,
 која му је иначе дар и обичај. *Si cette pensée valait la chandelle?* — питамо
 се. Ми сматрамо да је далеко већа невоља и кубура, али плоднији и снажнији
 резултат: кад неко уме остати на миру у себи, [толико Шекспира је отседао
 жупанчићу али не у себи. Срца немир и главе немир. Испадне из тога напо-
 слетку поет. А песме ^{нико} кажу отприлике ово. Остати на миру у себи лепо је, ако
~~ху~~ сувише дуготрајно није. Иначе, стерилна је ^{то} непота, стерилан је и морал.
 Не остати на миру у себи, то је борба да ~~нико~~ ^{ништа} нигде, никада не буде стерил-
 но, ни тишина, ни самоћа, ни сиромаштво, ни глад. И да никада нигде не буде
 песника који ће са више уметности бити миран у себи, него немиран у себи.

× ×
 ×

Жупанчићу, драги и драгацини савремениче, са пе-
 смема Твојим, лакше је било живети — хвала ти.

Исидора Секулић

Isidora Sekulic